

Interjúk a miniszterrel

1945. november 15-én alakult meg a 18 tagú koalíciós kormány Tildy Zoltán vezetésével, melynek vallás- és közoktatásügyi minisztere – a Nemzeti Parasztpárt bizalmából – a negyvenegy éves Keresztury Dezső lett. Amikor elődjétől, gróf Teleki Gézától átvette hivatalát, azt nyilatkozta: kötelességének érzi, „hogy a széles néprétegek, a parasztság és a munkásság kulturális egyenjogúsítását minél előbb megvalósítsuk”. (Szabad Szó, 1945. november 16.)

Keresztury Dezső egy interjúban („A háborúnak vége”, Kortárs, 1981, 7.) elmondta Kabdebó Lórántnak, hogyan került a miniszteri bársonyszékbe: 1945 őszén – Illyés Gyula és Kovács Imre ösztönzésére – belépett a parasztpártba, hogy hivatalosan is szót emelhessen politikai okokból támadott, „rossz hír:be keveredett” íróbarátai, Kodolányi János, Szabó Lőrinc és Németh László érdekében. A kultuszminiszteri tárcát is Illyés Gyula rábeszelésére fogadta el, azzal a feltétellel, hogy nem vállal sem képviselőiséget, sem pártpolitikai szerepet – csak szakminiszter lesz.

Nagy tervekkel és lelkesen látott munkához, az volt a célja, hogy a közoktatás hazánkban „igazságos, emberséges és magyar” szellemű legyen. A korabeli értékelés szerint az „általános iskola Keresztury minisztersége alatt erősödött meg, neki köszönhető a dolgozók iskolájának fejlesztése. A külföldi kulturális kapcsolatok kiépítésében, a külföldi ösztöndíjalap megteremtésében [...] igen nagyvonalú és céltudatos kultúrpolitikusnak bizonyult...” (Szabad Szó, 1947. március 15.) Sokat tett a parasztegyetemek és a népi kollégiumok megszervezéséért is. Szabó Zoltán szerint a „közoktatásügyi apparátus újjáépítése s az a kulturális fellendülés, amely ebben az időben Magyarországon volt tapasztalható, részben az ő munkájának volt köszönhető”. (Irodalmi Újság, 1957. december 15.) Az ország nehéz gazdasági helyzete miatt reménytelen küzdelmet folytatott a pedagógusok anyagi körülményeinek javításáért (pl. 1946. március 12-én három és fél milliárdos hitelt kért a pénzügyminisztertől élelembeszerezésre), a tanyai tanítószolgálat külön jutalmazásával is javítani akarta a parasztság iskolázási szintjét. A miniszter szerint „a magyar tömegek: parasztság és munkásság felemelését végző s a demokráciát szolgáló pedagógusoknak joguk van az anyagi és szellemi füg-

getlenségre, mert csak szabad és független ember nevelhet szabad és független embereket”. (Szabad Szó, 1946. május 27.) A művészek sorsát is a szívéen viselte: „Nem lehet elnéznünk azt sem – mondta az Újvárosházán tartott beszédében –, hogy jelentős íróink, művészeink újra meg újra kiharcolandó alamizsnából tengessék pusztá létüket. A magyar tömegeket kell filléres mecénásokul megnevelnünk, megszerveznünk és alkotó embereinkkel eleven közösségbe hoznunk.” (Szabad Szó, 1946. április 27.)

Fáradhatatlanul utazott és sok előadást tartott. *Januárban* – a Jugoszláviával való jószomszédi kapcsolatok megteremtése érdekében – az ország déli, nemzetiségek lakta területein járt, visszatérve a Társadalomtudományi Társaság egyetemi ankétján beszélt. *Februárban* – már a Nagy Ferenc-kormány minisztereként – a dolgozók iskoláiról nyilatkozott a rádióban. *Márciusban* egy hétig Bukarestben tartózkodott, tárgyalt a román kormány tagjaival, és a Waldbauer-vonósnegyes bukaresti hangversenyén beszédet mondott. Ebben kijelentette, hogy a „magyar és a román nép között is voltak és vannak viták. Meg kell és meg lehet találnunk a módját annak, hogy ezeket a vitákat annak a termékeny és békés együttműködésnek szellemében oldjuk meg, amelyre Kodály és Bartók művészete mutat példát.” (Szabad Szó, 1946. március 19.) Itthon a parlamentben három interpellációra válaszolt, a Nemzeti Parasztpárt második kongresszusán pedig nagy éljenzéssel fogadták felszólalását. *Áprilisban* – Budapesten és Nyíregyházán – pártja vitadélutánjain a magyar közoktatásügy reformjáról tartott előadást, a pesti Újvárosházán oktatásügyi reformunk eredményeit és művelődéspolitikánk irányelveit foglalta össze. *Májusban* részt vett a szekszárdi Babits-ünnepségen, majd a pécsi Batsányi Társaságban mondott székfoglalót. A következő hónapokban már a támadások keresztüzében végezte munkáját. A „szövetséges” szociáldemokrata párt lapjában kezdődött meg a vádaskodás. Néhány névtelen írás után Justus Pál *Nagytakarítást a kultuszminisztériumban!* (Népszava, 1946. június 20.) című kolumnás cikkében azzal vádolta Kereszturyt, hogy reakciós tisztviselőkkel veszi körül magát, a B-lista rendeletet (a létszámcsökkenést) lassan, vontatottan hajtják végre a minisztériumban; a pedagógusok fizetésrendezését pedig nem tudja megoldani, semmit nem tett az egyetemek átalakítása érdekében, így ott „a magyar demokrácia halálos ellenségei zavartalanul működhetnek”. A támadások miatt a parasztpárt lapja, a Szabad Szó tiltakozik, Keresztury is több nyilatkozatban védekezik és adatokkal próbálja igazolni a minisztérium munkáját. A vádaskodások nem szegik kedvét, tovább dolgozik: részt vesz a kultuszkormányzat által kezdeményezett debreceni írókongresszuson (június 27–28.), ahol Illyés szerint „emelkedett hangú, színvonalas” beszédet mondott, október végén pedig ott van a szegedi

kulturális héten is. A Baloldali Blokk pártjai azonban meg akarják szerezni a kultuszminiszteri tárcát a Nemzeti Parasztpárttól, ezért a harc tovább folyik, végül Keresztury Dezső kénytelen lemondani. 1946. november 6-án levelet intézett Veres Péterhez, a parasztpárt elnökéhez, ebben többek között ezt írta: „Az elmúlt hetekben sok és méltatlan támadás ért. Nagyválasztmányunk, Pártunk legfőbb testülete azonban közvetlen együttérzésével bizalmáról biztosított. Mivel Te, Pártunknak immár legfőbb felelősségű vezetője a politikai erők mai alakulásában mégis ezt látod a Párt érdekében állónak, ezennel visszaadom megbízásomat, s a vallás- és közoktatásügyi miniszter tisztségéről lemondok.” (Szabad Szó, 1946. november 8.) Ezután 1947. március 14-ig – ideiglenesen, mint volt miniszter – tagja még a Nagy Ferenc-kormánynak.

Szabó Zoltán – aki közelről látta a koalíción belüli harcot és akit a parasztpárt szívesen látott volna a kultuszminiszteri székben Keresztury utódjaként – így emlékezett vissza az eseményekre: „Kereszturyt a kommunista párt buktatta meg 1946 végén olyan politikai okból, amelyhez Keresztury személyének semmi köze nem volt; ő miniszter korában is inkább dolgozott, mintsem politizált. Eltávolításának valóságos oka az volt, hogy a tárcát a kommunisták ki akarták venni a parasztpárt kezéből s a kisgazdapártnak adni azzal a feltétellel, hogy a kisgazdapárt Ortutayt jelöli [...] Keresztury, aki a demokratikus Magyarország utolsó e névre érdemes kultuszminisztere volt, zokszó nélkül és némi megkönnyebbüléssel tért vissza a közoktatási ügyek vezetésétől a közoktatáshoz, de mivel a kommunista párt úgy vélte, hogy a leendő tanárok tanítását nem lehet ilyen, csak egyenességével és műveltségével kitűnő férfiú kezében hagyni, Kereszturyt az Eötvös Kollégium éléről elmozdították és a Tudományos Akadémia könyvtárosa lett, ahol sokáig megtűrték, bár az olyan ember, mint Keresztury, s az olyan embertípusok, amilyenek a sztálinisták, alkatilag összeférhetetlenek.” (Irodalmi Újság, 1957. december 15.)

Keresztury Dezső hivatali munkája mellett irodalmi tevékenységet is folytatott: miniszterként versbe foglalta ide vonatkozó élményeit (*Bársonyszékben*, Sorsunk, 1945, 27.). 1946-ban jelent meg *Helyünk a világban* című kötete is, melyről a korabeli kritikus, Fábíán István a következőket írta: „A szerző aktív miniszter, mégis aligha lesz a könyvnek sikere. Akinek ma pénze van könyvre, azt az ilyenféle olvasmány unatja. Nem lehet felhasználni népgyűléseken, nem szolgál pártérdekeket, nem szórakoztat, nem ringat könnyű álomba. Gondolkoztat, nyugtalanít [...] Ma a demokrácia, szocializmus, a tőke, a stabilizáció, a polgárság, parasztság, munkásság, az egyházak sorsa érdekli az embereket, de az egész magyarság, a történelemben változó, de

állandó nemzeti lélek, jellem vagy magatartás talán egy maroknyi kis csoport éjszakáit nyugtalanítja csak.” (Sorsunk, 1946, 1.)

Keresztury Dezső kultuszminiszter többször találkozott a sajtó munkatársaival, s szívesen nyilatkozott terveiről, miniszteri munkájáról, hivatalának tevékenységéről. Az alábbiakban azokból az interjúkból közlünk hatot, melyek viszonylag nyugodt politikai légkörben, a bizakodás hónapjaiban születtek, akkor amikor a magyar kisebbség helyzete a Délvidéken és Erdélyben – egy válságos, tragikus időszak után – átmenetileg javult.

TÉGLÁS JÁNOS

MEG KELL ADNUNK A MAGYAR NÉPNEK A MŰVELTSÉG LEHETŐSÉGÉT

*Keresztury Dezső, a „szegények minisztere” nyilatkozik
a magyar kultúrpolitika feladatairól*

Az Eötvös Kollégium egyik, könyvekkel zsúfolt szobájában ülünk Keresztury Dezsővel, a kollégium igazgatójával, azaz az új magyar kultuszminiszterrel. Nem hiszük, hogy elfogultság részünkről, ha a parasztpárt új miniszterére az ismert angol mondást alkalmazzuk: „megfelelő ember, megfelelő helyen”. Annyi év, sőt annyi évtized után a magyar kultúra legfőbb őrhelyét végre olyan ember foglalhatta el, akinek számára kultúránk sorsa, közoktatásunk jövője nem politikai helyezkedés és nem is díszes stallum szerzésének ürügye. [...]

Az újságíró számos kérdést szeretne feltenni, Keresztury Dezső azonban szerényen tiltakozik az ellen, hogy első megnyilatkozásában azonnal a konkrét tennivalókról beszéljen.

– Inkább azokat az alapelveket kívánám elmondani – válaszolja –, amelyek munkásságomat irányítani fogják.

– Szeretnék árnyalatokban gondolkodni – kezdi meg minden hivatalos íz nélküli nyilatkozatát Keresztury Dezső –, úgy is, mint író, úgy is, mint kritikus. De, természetesen, szükség van bizonyos alapelvek leszögezésére. Három ilyen alapelveket tartok fontosnak a magyar kultúrpolitika számára. Ezek: műveltség, igazság és emberség. *Műveltségen* nem valami urbánus vagy sznob műveltségeszmét értek, hanem helyes műveltséget, olyat tudniillik, amelynek segítségével mindenki a legjobban tudja ellátni a maga munkakörét és a legbiztosabban tud megállni a maga lábán. Reakciónak érzem azt a műveltségeszményt, amely a művelt ember fogalmát – mint ez, sajnos, még ma is nagyon sok esetben megvan Magyarországon – az érettségivel vagy egyetemi végzettséggel azonosítja.

– A másik alapelv az *igazság*. A legelső a tudomány igazsága, vagyis annak az igazsága, amit az emberi értelem és tapasztalat a valóságról elmondhat. Sajnos, a magyarságban megvan a hajlam az illúzióra, a romantikára, márpedig semmire sincs nagyobb szükségünk ma, mint a valóság illúziómentes, józan felmérésére. Az igazság alapelve megköveteli továbbá a művelődéspolitikában megnyilvánuló társadalmi igazságot, vagy ha jobban tetszik: az igazságosságot, ami, röviden megfogalmazva, azt jelenti, hogy mindenkinek joga van megszerezni azt a legjobb műveltséget, amiről az előbb beszéltünk.

– A harmadik elv az *emberség*. Itt arra gondolok, hogy a tudás maga – ezt eléggé bebizonyította a közelmúlt is –, nem elég. Minthogy emberek vagyunk, ahhoz, hogy tudásunk a többieknek hasznára legyen, szükséges, hogy a jó jellem szempontjai vezessenek bennünket.

Megkérdeztük Keresztury Dezsőt, hogy a magyarságot mint kultúrpolitikai alapelveket, nem tartja-e szükségesnek külön hangsúlyozni?

– Sem a magam szempontjából, sem pedig elvi szempontból nem tartom helyesnek ennek külön hangsúlyozott emlegetését – válaszolja a kultuszminiszter. – A Nemzeti Parasztpárt bizalma állított helyemre. Magyar származású magyar író vagyok. Mint tudósnak, a magyar irodalom története a tárgyam. Tehát a dolog természetével jár együtt, hogy másképp érezni, gondolkodni és cselekedni, mint magyarul, nem tudok.

A konkrét feladatok felől érdeklődve, Keresztury Dezső a következőket mondotta:

– Annyi sok egymással összefüggő részletkérdéssel állunk szemben, hogy ezekből egyet vagy kettőt kiemelni szükségképpen egyoldalúságra vezetne, vagy az ötletszegénység látszatát keltené. Éppen ezért itt is csak a legfontosabb alapkérdésekről lehet egyelőre szó. Biztosítanunk kell a magyar műveltség anyagi alapjait. Tudom azt, hogy a műveltség legfőbb mozzgója nem az anyagi érdek, hanem az úgynevezett ideális követelmények. De ma is igaznak tartom Szabó Dezső jellegzetes mondását, hogy éhes gyomorral nem lehet Himnuszt énekelni. Természetesen ezeknek az anyagi feltételeknek a megteremtése nem egyedül az én feladatom. Az én dolgom az, hogy az általános rendeződésben, a műveltség szempontjait képviseljem.

– Ugyanilyen fontos a magyar műveltség társadalmi alapjainak a megteremtése. Mert jelenleg két magyar műveltség van: az egyik a nagy magyar szellemeké, amely szabadság, demokrácia, emberség dolgában nem marad el a világ egyetlen népének műveltsége mögött sem. A másik egy „általános” műveltség, amely tele van rögeszmékkel, illúziókkal, tudatlansággal és reakcióval. Nem egy embernek, de egy nemzedéknek igazi férfimunkája szükséges ahhoz, hogy a valódi műveltséget tegyük meg Magyarországon

Nagy Imrével és Veres Péterrel (1946)

Román főpapokkal (1946)

Petru Grozával (1946)

Jugoszláv diplomatákkal (1946)

általános műveltséggé. Ennek legfontosabb előfeltétele, hogy a széles tömegek politikai egyenjogúsításával együtt járjon azoknak a kulturális egyenjogúsítása is. De nemcsak a műveltség jogát, hanem a műveltség lehetőségét is meg kell adnunk a magyar népnek. Az ő küldöttjének, a szegények miniszterének érzem magamat: a parasztság és a munkásság felemelkedésének harcosa akarok lenni. Csak ezen az úton tudom elképzelni a helyes társadalmi egyensúly kialakulását.

– A harmadik ilyen feladat az igazi magyar műveltség lelki előfeltételeinek biztosítása. Az elmúlt évek nemcsak épületeinket, vasútainkat rombolták le, hanem lerombolták, csődbe juttatták a magyar közleket is. A legelső feladat itt is a romok eltakarítása, a terep elegyengetése. Ezt szintén csak kitartó munkával tudjuk elérni. Ennél a kérdésnél mégsem lehet kitérni az elől, hogy egy konkrét feladatot is meg ne említsünk és ez a nevelők nevelésének kérdése. Mert nemcsak iskolatermeken, nemcsak fizetésrendezésen és tankönyveken, hanem elsősorban a nevelőkön múlik az, hogy mi történik az iskolákban és nem kis mértékben az is, hogy mi történik a műveltség ügyében az egész országban. Ezen a területen igen nagyok hiányaink és oly méretűek feladataink, hogy azokról felelőtlenségnek érezném pár szóban nyilatkozni.

– A negyedik feladat végül az új magyar műveltség nemzetközi előfeltételeinek megteremtése. A kis népek általában hajlamosak arra, hogy bezárkózzanak a maguk világába. Magyarországon tanúi lehettünk egy ilyen, a világ dolgaitól való fokozatos elszigetelődésnek. Az elmúlt évtizedben már jóformán csak Németország felé voltak – sajnos végzetes – kapcsolataink. Ez a kérdés sem csak a kultúrpolitikus dolga, azonban elengedhetetlenül szükséges, hogy ezekben a pillanatokban, amikor rendre megnyílnak előttünk keletre és nyugatra a világ kapui, ezeken a kapukon a szellem is megtalálhassa a maga útját. Hogy közismert hasonlattal éljek, ki kell végre szelőlőztetni szellemi életünk megáporodott levegőjét.

Mikor befejezésül arról érdeklődünk az új kultuszminisztertől, hogy személy szerint hogyan érintette a megbízatás, Keresztury Dezső a következőket mondta:

– Én nem kívántam, de vállaltam ezt a feladatot, és kötelességemnek tartom, hogy minden erőmmel megfeleljek neki. Ismerem az embereket és a feladatot, tisztában vagyok tehát azzal, hogy egyedül jóformán semmit sem csinálhatok. Hogy el tudok-e érni valamit, elsősorban attól függ, mennyiben lesznek segítségemre munkatársaim és mennyire lesz segítségemre jóra való készségével és bizalmával az ország közvéleménye.

Szabad Szó, 1945. november 17.

BESZÉLGETÉS KERESZTURY DEZSŐ KULTUSZMINISZTERREL

Szerda este egy fiatal irodalomtörténész a Dunántúl költőiről tartott előadást a rádióban.

Csütörtök este ugyanez a fiatal tudós, mint Magyarország vallás- és közoktatásügyi minisztere ment haza lakásába, a Nagyboldogasszony úti Eötvös Kollégiumba, amelynek közel egy évtizede tanára és fél esztendeje igazgatója.

A neve: Keresztury Dezső.

A többit már ő maga mondja el legalább 2000 könyvvel bélelt dolgozószobájában, ahol feltesszük az első kérdést: Mondja el önéletrajzát.

– A negyvenedik évemet töltöttem be – kezdi vallomását az új kultuszminiszter. – Nős vagyok, de sajnos, gyerekeim nincs. Azért mondom, hogy sajnos, mert nagyon szeretem a gyerekeket. Keresztgyerekeim sokasága helyettesíti a magamét. Írónak érzem magamat elsősorban, de olyan írónak, akit az egész világ érdekel és arról való benyomásait akarná híven és ép, eleven formában kifejezésre juttatni.

– Az élet érdekel. Ezért lettem pedagógus. De az élet a maga konkrét valóságában érdekel. Ezért lettem tudós. Mindenekelőtt pedig az ember világa érdekel. Ezért választottam vizsgálódásaim tárgyául az irodalmat, a képzőművészetet, a zenét és a történelmet. És mindez együtt nem mint hideg zárt anyag foglalkoztat, hanem mint változó, folyton újrászülető élet. Ezért lettem kritikus.

– Dunántúli kisvárosban születtem, de minden szünidőmet falun töltöttem; az Eötvös Kollégium tagjaként végeztem az egyetemet Budapesten, tehát a magyar világnak minden lényeges területéről vannak élményeim. 1928-ban Berlinbe kerültem, mint az ottani egyetem magyar lektora és a magyar intézet könyvtárosa. Igyekeztem egész Nyugatot és Délkelet-Európát is bejárni. Majdnem egy évtizeden át kintről néztem a magyar életet, de mégis úgy, hogy állandó kapcsolatban voltam vele, s arra törekedtem, hogy a valóság színében lássam meg a magyarság helyét és szerepét Európában. 1936-tól az Eötvös Kollégium tanára voltam, 1945. május óta igazgatója. Eközben sokat írtam, könyveket, tanulmányokat, cikkeket, kritikákat. A budapesti egyetem most habilitál magántanárává, a magyar nemzeti klasszicizmus tárgyköréből.

– Melyik munkáját tartja legfontosabbnak? És melyiket érzi legkedvesebbnek?

– Nem tudnám sem egy munkámat, sem egy munkakörömet kiemelni. Elsősorban mégis a tudományom, a magyar irodalom története és az élő irodalom, az irodalmi és a színházi kritika érdekel. De nagyon szeretek tanítani is.

– *A miniszterség nem lehet valami kellemes dolog. Mit gondol, milyen örömeiről kell lemondania a magas méltóság kedvéért?*

– Az elmélkedés, a tűnődő kutatás csendes óráiról – feleli. – Ez az, ami komolyan fáj. Attól félek, egy ideig nem fogok verseket írni...

Őszintén szomorú egy pillanatig, azután megint elneveti magát:

– Nem az örökkévalóságot fosztom meg valami értéktől, csak magamat – valami örömtől. Két könyvem is befejezés előtt áll. Az anyag együtt van, meg kellene írni. Kemény Zsigmondról szól az egyik. A másik: könyv a magyar irodalomról. Nem irodalomtörténet, csak írás, könyv az irodalomról. Ezekhez is szükség volna azokra a nyugodt, csendes órákra, amikben, azt hiszem, a miniszternek nincs része.

– *Mi az, amiről nem hajlandó lemondani?*

– Arról, hogy író vagyok. Nem leszek íróból hivatalnok. Ha kevesebbet is, de fogok írni. Például színházi kritikát. Ha megindul a Magyar Csillag, ismét én szeretném a színházi rovatát vezetni.

– *A Fényszórónak sem kell tehát elbúcsúztatnia kritikását?*

– Amennyire csak lesz időm, ezután is fogok kritikát írni a Fényszóróba.

– *Azt hiszem, nagyon fognak félni, ha színházba megy...*

– Nem miniszteri szempontokkal, hanem kritikusai szempontokkal szeretnék továbbra is színházba járni. Attól pedig csak az fél, akinek van félnivalója...

A beszélgetés egy pillanatra abbamarad. Nem zavarja meg senki, nem csöng a telefon, a portás nem jelent be új látogatót, de mintha önmagától befejeződött volna a beszélgetés. Az író elhallgatott. Talán már el tudja képzelni alakját az olvasó – az is, aki finom verseit, gondos és mindig tartalmas kritikáit, nemesen szellemes tanulmányait csak részben ismeri. Tudatos, érző és gondolkodó ember lett Magyarország kultuszminisztere. Ha még a fényképére is ránézünk, s energiát és egyéniséget kifejező arcára felrakjuk a színeket, a napsütötte barnaságot, a fekete haját és a szem meleg, derűs fényét, akkor – ha e sorok írója is jól végezte dolgát – a gyorsfénykép készen áll. Megkérdezhetjük: – Mi a programja az új kultuszminiszternek?

– A kultúra, még a magyar kultúra területe is akkora, hogy általános programról nem beszélhetek – feleli Keresztury Dezső. – Tényekben, sőt árnyalatokban szeretek gondolkodni. Stílustalannak tartanám, hogy erről a kérdéstről néhány közhelyet mondjak.

– *A színház kérdéseiről sem hajlandó beszélni?*

– Elmondhatom, mit érzek különösen fontosnak. A meglévő színházi értékeket megtartani s az utánpótlás, a színész és színházi szakember-nevelés kérdését megoldani. A Nemzeti Parasztpárt bizalma állított arra a helyre, ahol állok és meggyőződése, hogy nemcsak a magyar művészet, hanem

az egész magyarság ügye a széles néprétegek, a parasztság és a munkásság felemelésén áll vagy bukik. Éppen ezért igen fontos a magyar vidék kultúrájának, ebben a vidéki színházi kultúra kérdéseinek a megoldása.

– *Bíz-e abban, hogy elér valami eredményt?*

– Valahogy úgy vagyok vele, mint az író, aki az egész világot segítségül hívja, hogy művét megalkothassa. És, mint gyakorlati pedagógus tudom, hogy a nevelő munkája olyan vetés, ami sokszor évtizedek múlva érik meg. Ezt a művet, ami előttem áll, a magam erejével nem tudom megalkotni. De – ha szabad a hasonlathoz visszatérnem – igyekszem jó magot vetni...

Molnár Miklós

Fényszóró, 1945. november 20.

PORTRÉ KERESZTURY DEZSŐ KULTUSZMINISZTERRŐL

Őszi színekbe ágyazva áll a Gellérhegy oldalán egy nagy sárga épület, Szabó Dezső, Kodály Zoltán, Horváth János régi otthona, a tudomány háza, tűnő ifjúságom emléke: az Eötvös Kollégium. Fele rom, de már dolgoznak a falakon. Belül is épülnek a lelkek. Építómesterük az egykori tanítványból lett igazgató, dr. Keresztury Dezső, Magyarország új kultuszminisztere. Szemtől szembe ülünk. Húsz év előtti hangulat meghatott csendje ül körülöttünk.

– *Milyen furcsa, hogy miniszter lettél.*

– Nekem is furcsa – mondja és mosolyog.

– *Legalább egyszer olyan kultuszminiszterünk lesz, aki szaknabeli. Író, kritikus, tanár.*

– Ezért lesz nehéz. Éppen, mert látom a nehézségeket, jobban érzem a felelősséget is.

– *A színházak világát jól ismered.*

– A weimari Németország idején ismertem meg Berlin színházi életét. Évekig figyeltem Bécsben, Párizsban, Olaszországban a színházakat. Volt nap, hogy két előadást is megnéztem. Itthon mint a Pester Lloyd színházi kritikusa együtt éltem a budapesti színházakkal. Számos színész barátom van. A drámairodalom kérdéseivel szakmaszerűen foglalkoztam.

– *És az opera?*

– A zenét nagyon szeretem. Feleségem – mint tudod – kitűnő muzsikus. Vele együtt fordítottam le a *Pelléas és Mélisande*-ot, amelyet műsorra is tűztek, de a Sztójay-kormány idején már nem kerülhetett színre. A szöveg ki van szedve Kodály Zoltán előszavával, s azt hiszem, most már rövidesen meg is jelenik.

– *Az állami színházakkal kapcsolatban van már kialakult álláspontod?*

– Csak kritikai vonalon foglalkoztam a Nemzeti Színházzal. Véleményemet meg is írtam a darabokról. Adminisztrációjával, szervezeti életével még nem ismerkedtem meg behatóan. Az Operaház új műsorát nem volt alkalmam megnézni.

– *Mi lesz a kritikával miniszterséged idején?*

– Nem tartom összeférhetetlennek a kritikát a miniszteri elfoglaltsággal. A miniszterség hivatal és kötelesség, de nem élettartalom. Ha megindul a Magyar Csillag, továbbra is vállalom a kritikai rovatot.

– *A vidéki színház?*

– A vidéki színházszáshoz nagyon fontosnak tartom. Különösen a mai nehéz időkben nagy művelődési feladatok várnak rá. A lehetőségekhez mérten a legnagyobb támogatást igyekszem részére biztosítani.

– *Helyesled-e a teljes államosítást?*

– Nem, mert művészi téren is ellensége vagyok az egykéz-rendszernek. De a mostani súlyos pénzügyi viszonyok között nem is lehetne keresztülvinni. Csak annyit ígérhetek, hogy a műsor színvonala emelésének ellenében állami támogatásban fogom részesíteni a vidéki színházakat.

– *Az állandó színházakon kívül szántál-e valami különleges szerepet a színháztársaságoknak?*

– Igen. Rendkívül fontosnak tartom a színháztársaságoknak és a filmnek komoly bekapcsolását a népművelésbe. Különösképpen a magyar laikus színháztársaságra gondolok. A munkásszínháztársaságon kívül meg kell teremteni a laikus parasztszínháztársaságot is. Ennek az legyen a hivatása, hogy a parasztság a maga álmait, vágyait és értelmes igényeit lássa és fejezze ki saját színházaiban. Le kell vetkőznünk a Gyöngyösbokrétára polgári hazugságainak emlékére.

– *Bocsáss meg, most a szakszervezet képviselője szól belőlem. Nem jelent ez veszélyt a hivatásos színészekre nézve?*

– Nem szabad, hogy a laikus színháztársaság konkurenciát jelentsen a színháztársaságoknak. Egészen más a feladata. Sem a munkásszínháztársaságok, sem a parasztszínháztársaságok nem veszélyeztethetik a hivatásos színészek kenyerét. Inkább nekik kell a közönséget nevelniük a színházak részére. Ennek a laikus színháztársaságnak volna a feladata, hogy beszédkultúrára nevelje a nemzetet. Hiszen jól tudod, hogy az egykori szónoknemzet ma úgyszólván dadog.

– *Mi a véleményed az új színészgárdáról?*

– Nagyon sok a tehetség, de súlyos hiányokat tapasztalok. Nincs például fiatal heroinánk, s más szerepkörökben is alig van utánpótlás. Igaz, hogy ez bizonyos fokig szerencse dolga. De a színészképzésre ezen a téren is

nagy feladatok várnak. Színészeink túlnyomó része nem tud értelmesen beszélni. Általában a technikai kiképzés területén érzek súlyos hiányokat.

– És külfölddel való kapcsolatunk?

– A prózai színjátszást illetően nem látok sok lehetőséget. A leküzdhetetlen nyelvi akadályok lehetetlenné teszik a reális eredményeket. A zenével és a tánccal sokkal többet lehet elérni. Nem szabad megengedni, hogy a külföld a *Gyöngyösbokrétán* keresztül ismerje meg Magyarországot. Az opera és a táncjáték hivatott arra, hogy Magyarország külföldi propagálójá legyen színházi vonalon. Bartók és Kodály külföldi megismertetése legnagyobb kulturális feladataink közé tartozik. A minisztérium elősegítheti a darabcsereit is. De természetesen ne várjunk mindent a minisztériumtól. A miniszter nem nőhet a növények helyett, csak a kertész szerepét vállalhatja, öntözhet és nyesegethet.

– Most habilitáltál az egyetemen.

– Még nincs aláírva. Lehet, hogy az új kultuszminiszter megtagadja az aláírást – mondja mosolyogva.

– Van valami személyes kapcsolatod is a színházzal?

– Nyolcadikus gimnazista koromban a Rákóczi-kollégium ifjúsági előadásán egy véreskezű generálist alakítottam a Várszínházban. Több embert ki is végeztem.

– A szerep kitűnően illett az egyéniségedhez – mondom nevetve és szelíd szemébe nézek.

Amint kifelé megyek egy lelkes arcú fiatal diák emléke kíséri a Collégium román boltíve alatt. – Isten veled, Dezsőke. Tudásod, jóságod és tiszta szíved vezéreljen utadon. Építsd fel a romba dőlő lelkeket, gyűjts világot a kunyhókban, emeld föl az elesett magyar művészeket. Légy továbbra is az, aki eddig voltál, tanár, író és kritikus.

Körülottem az ősz. Csupasz fák, sárga levelek, szél, eső. Dezsőke miniszter lett. Öregszünk.

Staud Géza

Színház, 1945, 15. sz. (november 21–27.)

KERESZTURY MINISZTER A MŰVÉSZNYOMORRÓL ÉS A TANÍTÓI
ÉS TANÁRI KAR SÚLYOS ANYAGI HELYZETÉRŐL

A Szabad Szó munkatársa az újév alkalmából felkereste Keresztury Dezső kultuszminisztert és kérdést intézett hozzá a művésznyomorról kapcsolatban.

– A művészek helyzetéről nem kell engem külön felvilágosítani – mondotta a miniszter, célozva az egyik lap karácsonyi számában megjelent és neki címzett levélre –, ebben a kérdésben pontosan tájékozott vagyok. Csak arra utalok, hogy már az új kormány első minisztertanácsán 600 millió pengő segélyt kértem a művészek számára. Ebből már első részletként karácsonyra számosan kaptak készpénzt, a segély második részletét átváltjuk élelmiszerre és más közszükségleti cikkekre a művészek számára. Ez a munka már folyik. Remélem, hogy a segély másik négy részlete is rövidesen szétosztásra kerül. Ezeknél az újabb segélyrészleteknél is azonnal intézkedünk, hogy a pénz értékromlása miatt nyersáruba átváltssuk. Külön figyelemmel voltam arra, hogy a művészek segélyezésének ügye szakszerűen és gyorsan történjék, ezért a lebonnyolítást a Művészeti Tanácsra bízam. A Tanács keretén belül külön bizottság intézi ezeket az ügyeket, ezenkívül egy kitűnő pénzügyi szakember, Farkas Ferenc tartja kezében a segélyezések pénzügyi irányítását.

– A legtermészetesebb, hogy igen nagyra értékeljen a művészek teljesítményeit, számos barátom is van a művészek között. De az is igaz, hogy nagyfontosságú feladat a tanítói és tanári kar katasztrofális anyagi helyzetének megjavítása is. A művészek megsegítése csak ilyen általános, nagyobb kereten belül történhetik igazságosan. Kiváló magyar művészgárdánk munkája rendkívül fontos, mint kis nép, nemzetközi viszonylatban is csak szellemi alkotásaink által állhatunk komoly versenybe. Éppen ezért továbbra is minden erőmmel azon leszek, hogy megtartsam azt, ami komoly művészeti érték és lehetővé tegyem, hogy a művészek munkakészsége ismét lendületbe jöjjön.

E. Gy.

Szabad Szó, 1946. január 1. (Részlet)

TELJES EGYÜTTMŰKÖDÉS, BARÁTI LÉGKÖR

Keresztury kultuszminiszter nyilatkozik délvidéki szemleútjáról, a jugoszláv–magyar iskolaproblémáról és az új intézkedésekről

A napokban érkezett haza négynapos útjáról az a bizottság, amely Keresztury Dezső vallás- és közoktatásügyi miniszter vezetésével, Javorsky Mihail jugoszláv megbízott vezetése alatt álló bizottsággal együtt beutazta Pécs, Mohács és Baja vidékét, hogy ott tanulmányozza a jugoszláv nemzetiségű lakosok viszonyait. A szűkszavú hivatalos jelentés már megnyugtató hírt adott arról, hogy a felmerült problémák jó úton vannak a megoldás felé, de a nemzetiségeknek a múltban oly vakon és vétkesen kezelt problémái nagyobb jelentőségűek annál, semhogy napirendre térhessünk föllette. A Szabad Szó munkatársa ezért felkereste Keresztury Dezső kultuszminisztert, hogy nyilatkozzék délvidéki útjának tapasztalatairól és élményeiről:

– Az utazás a jugoszláv kiküldöttekkel való teljes együttműködésben, baráti légkörben folyt le – kezdi nyilatkozatát Keresztury Dezső. – Mindkét oldalon azon voltunk, hogy az esetleges sérelmek igazságos, becsületes és nyílt megvizsgálása után a kérdések orvoslására is igazságos és méltányos javaslatokat tegyünk.

– Mik a panaszok, illetve sérelmek?

– A panaszok három fő csoportra oszthatók – feleli a kultuszminiszter. – 1. iskolai és közművelődési kérdések, 2. közigazgatási problémák, 3. közéletmezési természetű bajok.

– És milyen intézkedések vannak kilátásban ezek orvoslására?

– Tapasztalataimról jelentést tettem a miniszterelnök úrnak, összefoglaltam az indokolt sérelmekre vonatkozó megfigyeléseimet, és javaslatot tettem az intézkedésekre. Az egyéb tárcák hatáskörébe tartozó intézkedésekről később fog tájékozódást nyerni a közvélemény; javaslatot tettem tárcaközi bizottság összehívására.

– A saját tárcám területén végrehajtandó intézkedésekre a következőket mondhatom: először is, minthogy nemzetiségi vonalon sok és gyorsan megoldandó probléma merült fel, a minisztériumban külön ügyosztályt állítunk fel, amely elsősorban ezekkel a kérdésekkel fog foglalkozni. Másodszor: sürgősen elkészítjük az új, egyszakaszos nemzetiségi iskolarendelet végrehajtási utasítását.

– Ezek általános jellegű intézkedések, amelyek minden nemzetiség hasonló problémáira vonatkoznak. Speciálisan a jugoszláv kérdésben – a kérdés végleges megoldásáig is – minden olyan községben, ahol az ott lakó délszláv lakosság lélekszáma ezt szükségessé teszi, bevezetjük az anyanyelvi oktatást. Hogy erre a célra megfelelő tanszemélyzet álljon rendelkezésre, először is

azonnal számba vesszük a délszláv nyelven tanítandó tanítókat, s ezzel egy időben átképző tanfolyamot szervezünk, amely a tanítók létszámának szükséges kiegészítéséről gondoskodik. Gondoskodni kívánunk arról is, hogy az elemi fokon történő oktatás szerves folytatását a megfelelő középiskolákban biztosítsuk. Azon leszünk, hogy a délszláv lakosságnak módot adjunk az iskolán kívüli szabad művelődés megszervezésére is.

– Mindez természetesen rengeteg részletproblémát hoz magával, ezért szükséges, hogy általános elvként leszögezzem: mindazt a művelődési jogot és lehetőséget, amit Jugoszlávia magyar lakossága élvez, a magyarországi délszláv nemzetiség is megkapja. Jugoszlávia eddig is már sok tanújelét adta annak, hogy az igazságosság szellemében és a jugoszláv–magyar baráti együttműködés jegyében kívánja megoldani a két szomszéd népet közösen érintő nemzetiségi kérdéseket. Mi a magunk részéről mindent el fogunk követni, hogy az egyenlő elbánás és igaz barátság szellemét ápoljuk, és mi magunk is annak értelmében cselekszünk, hogy az a nyílt, őszinte és baráti légkör, amely eddig is jellemezte a jugoszláv–magyar viszonyt s amely a bizottság tagjait is körülvette, jó munkát fog eredményezni és továbbra is biztosítani fogja egymásra utalt népeink jószomszédságát.

– *A hivatalos eredményeken kívül, milyenek voltak miniszter úr egyéni tapasztalatai?*

– Sokárok között jártam a Pécs körüli falvakban. A bizottság nélkülem utazott tovább. Igen jó benyomásaim voltak e falvak népéről, akik nyíltan, őszintén beszélgettek velem. Az volt a benyomásom, hogy nemcsak ősi életformájukat őrizték meg, hanem azt az egyszerű, természetes emberiséget is, amely mindig is jellemezte e vidékek lakosságát. Mindehhez a sok jó benyomáshoz persze hozzájárult az is, hogy a vidék alig szenvedett a háború pusztításaitól, házai épek és az utakon csapatostul jött velem szemben a mozgó nemzeti vagyon: libák és kockák csapatjai...

Szabad Szó, 1946. január 16.

KERESZTURY KULTUSZMINISZTER TÁRGYALT GROZÁVAL A ROMÁNIÁBAN LEVŐ MAGYAR HADIFOGLYOKRÓL

Magyar írók, művészek és filmesek 60 főnyi csoportja közel egy hét bukaresti tartózkodás után szerda este hazaérkezett Budapestre. Felkerestük a delegáció vezetőjét, Keresztury Dezső vallás- és közoktatásügyi minisztert, hogy nyilatkozzék a Szabad Szó hasábjain a magyar küldöttség bukaresti útjáról.

– A román fővárosban – válaszolta a kultuszminiszter – rendkívüli barátságos vendéglátásban volt részünk, mind a hivatalosok, mind pedig a közönség részéről. Az volt a benyomásom, hogy a magyar művészet, különösen a magyar ének, zene, szín- és filmművészet igen népszerű Romániában. Az élet általában „békebelibb”, mint nálunk. Románia lényegesen kevesebbet szenvedett a háború pusztításaitól, mint Magyarország. Bukarest külső képén például alig hagyott nyomot az elmúlt négy-öt év, csak itt-ott látni bombakárt és félbemaradt építkezést. Az élet eleven, az utcák éjszaka is tele vannak. Élelmezési helyzetük összehasonlíthatatlanul jobb a mienkénél.

– *Kikkel találkozott a miniszter úr Bukarestben?*

– Igen sokszor voltunk együtt Groza Péter miniszterelnökkel, aki megkülönböztetett kedvességgel látott vendégül bennünket. Constanescu Jassi tájékoztatásügyi miniszterrel állandó érintkezésben voltam. Sokszor találkoztam Ralea művészeti miniszterrel és Racoasa nemzetiségi miniszterrel. Megismerkedtem a román közélet, irodalom és művészi élet igen sok vezetőjével. Néhány régi ismerősömet is felkerestem, így Gusti professzort és munkatársait, akikkel már évekkel ezelőtt sok jó munkát végeztünk a magyar–román tudományos kapcsolatok megteremtése terén.

– *Milyen eredményei voltak a bukaresti látogatásnak?*

– Legfőbb eredménynek azt tartom – mondotta a kultuszminiszter –, hogy talán sikerült megteremtteni a magyar–román szellemi együttműködés nyílt és baráti légkörét. Minden reményünk megvan arra, hogy sikerül a magyar–román közös filmgyártás ügyét mindkét népre termékeny irányban továbbfejleszteni. A bukaresti és a budapesti opera április végén egy-egy kölcsönös vendégszerepléssel vesz részt munkánkban. Szó esett magyar művészek romániai turnéiról, román művészek magyarországi szerepeltetéséről, írók, tudósok kölcsönös meghívásáról, diákcsereéről és így tovább.

A következőkben személyes jellegű kérdést tettünk fel a kultuszminiszternek. Arról érdeklődtünk, hogy mi okozott neki a legnagyobb örömet bukaresti tartózkodása alatt. A válasz közel sem volt olyan személyes jellegű, mint a kérdés maga.

– Annak örültem a legjobban, hogy szóba hozhattam Groza miniszterelnök úr előtt a Romániában lévő magyar hadifoglyok kérdését. Groza azt válaszolta nekem, hogy a román táborokban lévő hadifoglyok ügyében már megteheti az intézkedéseket. Ő – mondotta Groza miniszterelnök – szívesen vállalja a kezdeményezést, megtéve minden lehető, hogy a magyar hadifoglyok mielőbb viszontláthassák övéiket.

Szabad Szó, 1946. március 22.